

Resultaten der trekwaarnemingen herfst 1954 in het kustgebied van Noord- en Oostzee

Dit is een overzicht van de publicatie van Dr W. von Westernhagen. De waarnemingen werden verricht in de volgende gebieden (zie kaartje met waarnemingsposten):

- Sleeswijk-Holstein,
- Hamburg-Beneden Elbe,
- Noordzee-eilanden in de Duitse Bocht,
- Mecklenburg,
- Denemarken en
- Nederland.

De waarnemingsdata waren: 26 Sept. en 3, 10 en 17 Oct.

Weerstoestand.

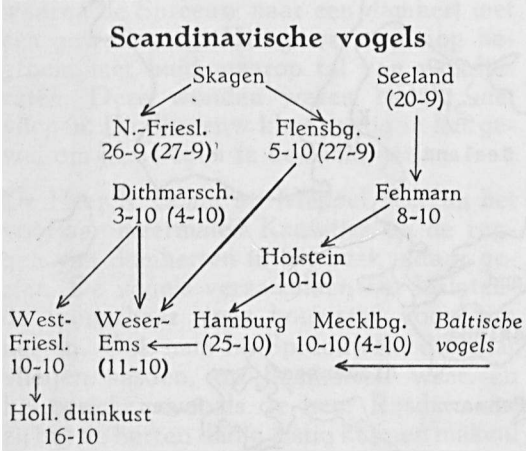
In tegenstelling tot de herfst van 1953, die gekenmerkt was door rustig herfstweer, was de weerstoestand in het najaar van 1954 zeer wisselend.

Door het overtrekken van verschillende Atlantische depressies met veel regen en een koude Z.W.-wind, ontstonden in het Oostzeegebied verscheidene malen trekophopingen. Deze zijn echter zeer welkom voor de waarnemer, daar het verloop van zo'n trekophoping in een gebied goed is te volgen.

In het algemeen kan worden geconstateerd, dat t.o.v. het jaar 1953 een veel latere trek plaats vond van vink, boerenzwaluw, witte kwikstaart en ganzen. Een bijzonder sterke trek werd geconstateerd van keep, geelgors en pimpelmees, terwijl de vens een invasie plaats vond van de Siberische notenkraaker.

Hieronder volgt nu een beschrijving van het verloop van de trek van enkele soorten, waarbij vooral de nadruk is gelegd op het verschil in het tijdstip van doortrekken van de vogels uit het gebied van West- en Oost-Scandinavië en uit de Baltische (Russische Oostzee-) provincies.

Bonte kraai.

Schema 1.

De herfsttrek van de bonte kraai schijnt ieder jaar op dezelfde wijze te verlopen (zie schema 1). De drie voornaamste trekrichtingen zijn:

1. De hoofdtrek van Scandinavische Bonte kraaien langs Skagen en daarna de Noord- en Oostzeekust volgend, via de Oost-Friese kust en vervolgens langs

de Waddenkust naar Westelijk Nederland.

2. Een geringere en ook latere trek van Scandinavische bonte kraaien via Seeland en Fehmarn.
3. De hoofdtrek van Baltische bonte kraaien naar het Westen door Mecklenburg, Beneden-Elbegebied en Oost-Friesland naar Nederland. Deze trek valt veel later dan die der Scandinavische vogels.

Siberische notenkraaker.

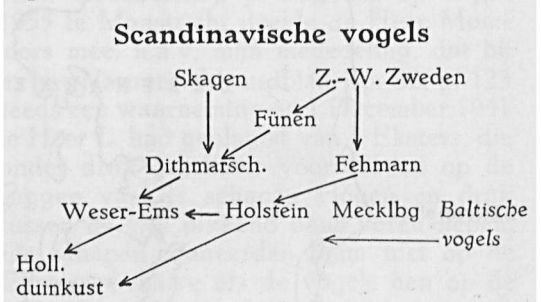
In 1954 viel de eerste grote invasie sinds 1933. Daar reeds in "Ardea" (jrg. 43, p. 145-174) een uitgebreid overzicht van deze invasie is gegeven, zullen wij hier slechts enkele data vermelden.

In Voor-Pommeren 14-9 de eerste doortrekkers.

Bij Flensburg 22-9 de eerste doortrekkers. Bij Wilhelmshafen 26-9 de eerste doortrekkers.

In Nederland eind September.

Spreeuw

Schema 2.

Eerst even een overzicht van de spreekentrek in het algemeen. Reeds vanaf de zomer trekken jonge spreekenten met rukken in de richting Z.W. of W.; telkens wanneer een rijk voedselgebied ontdekt is, blijven de vogels daar enkele dagen om dan weer verder te trekken. Waarnemers in het duingebied kunnen dit verschijnsel zeer goed constateren in terreinen, die rijk aan vlieren zijn. Deze trek van jonge vogels houdt aan tot half-October, waarna opeens eind-October - begin-November een reusachtige doortrek van volwassen vogels plaats vindt. Dit geldt zowel voor de Scandinavische als voor de Baltische populaties.

Voor het verloop van de trek in 1954 bekijken we schema 2. Reeds op 11-9 meldde het trekstation Hiddensee (ten Westen van Rügen) doortrek van 30.000 spreuwen; dit is een late trek van jonge dieren geweest. Deze golf is echter niet verder gekomen dan Sleeswijk-Holstein en het Beneden-Elbegebied. Vóór begin October werd in Nederland geen sterke spreuwen-trek waargenomen. Op 26-9 vond de eerste aftocht uit Sleeswijk-Holstein plaats; in Nederland werd de eerste trek golf op 3-10 geconstateerd.

Begin Oct. begon de aftocht van Baltische spreuwen uit Mecklenburg, welke daar tot eind Oct. aanhield. In Sleeswijk-Holstein, waar slechts Scandinavische vogels doortrekken, begon het wegtrekken der jonge spreuwen op 26-9. Dit duurde tot half Oct.; eind Oct. vond de grote doortrek van volwassen vogels plaats.

In **Nederland** zijn twee duidelijke trekgolven te constateren. De eerste van jonge vogels, welke begin-Oct. op zijn sterkst was, de tweede van volwassen spreuwen, welke eind-Oct. à begin-Nov. plaats vond. Dit zijn dus Scandinavische en Baltische vogels. In **Haarlem** werden tussen 27/10 en 7-11 meer dan 90.000 vogels geteld (de waarnemingen werden 's morgens gedurende 1 uur verricht).

Talrijke waarnemers constateren een toename van overwinterende spreuwen in Noord-Duitsland, Oost-Duitsland, Oost-Pruisen en Letland. Het zou interessant zijn, ook in Holland na te gaan, of er winterverplaatsingen van spreuwen optreden (vorstvluchten) en om nauwkeurige gegevens te verkrijgen over de getalsterkte in de winter.

Vink.

De vinkentrek begon 26-9 aan de Oostzeekust met een aantal van 200 per waarnemingspunten (wp). Dit getal drukt uit het gemiddeld aantal vogels in een bepaald gebied op een dag per waarnemingspost. In het gebied van Sleeswijk was dit getal 60-80 per wp. In Mecklenburg vond trek plaats in het Oostelijk deel van dit gebied. In de overige delen van het waarnemingsgebied werd geen trek geconstateerd. Op 28-9 vond vinkentrek plaats in het gebied van de Duitse Bocht, op 1-10 begon de eerste doortrek in Nederland. De tijdsduur van doortrekken van de Oostzeekust tot de

Westkust van Zuid-Holland (afstand ca. 500 km.) bedroeg dus 5-6 dagen.

Hierna stagneerde de trek weer tengevolge van ongunstig weer en harde wind. Op 2 en 3 Oct. vond weer een oversteek van de Oostzee plaats door de vinken, die op de Deense eilanden opgestuwd zaten. Op 3-10 passeerden er in Hamburg 2500 per wp. In Nederland trok op 2 en 3 Oct. de eerste trek golf nog door, in het Westen van het land 300 per wp. tegen in het Noorden 70-90 per wp. De tweede trek golf bereikte Nederland pas op 8-10 met 1500-2500 per wp. In die tijd ontstond aan de Oostzeekust een derde trek golf op 8, 9 en 10 Oct. Deze was in Nederland op 15-10 merkbaar. Herhalingen van deze trekgolven deden zich voor tot in Nov.

De grote massa der Scandinavische vinken trok dus over de Deense eilanden, Fehmarn, Beneden-Elbegebied naar West-Nederland. De gemiddelde treksnelheid bedroeg 80-100 km. per dag. Het oversteken van de zee en andere grote wateroppervlakten vond voor het merendeel plaats bij zwakke wind en op een hoogte van 100-500 meter. Naast de hoofdtrekweg over Fehmarn vond ook trek plaats langs de Westkust van Jutland en langs de eilanden der Duitse Bocht (Sylt en Helgoland) in richting Z.W.

Keep.

In het algemeen trekken de kepen in de herfst meestal in enkele exemplaren tussen de troepen trekkende vinken. In de herfst 1954 werden echter vaak hele zwermen, die uitsluitend uit kepen bestonden, waargenomen. Het was een echt „kepenjaar”. In Mecklenburg werden bijv. op één dag zelfs 754 stuks geteld.

De keep is, in tegenstelling tot de vink, zowel een dag- als een nachttrekker. Indien nu troepen kepen 's nachts vanuit Oost-Zweden de zee oversteken, kunnen deze de volgende morgen aan de Oostzeekust als afzonderlijke zwermen gesignaleerd worden.

Sijs.

De trek van Scandinavische sijzen werd aan de Oostzeekust van Flensburg in Zuidelijke richting, van Langeland en Fehmarn in de richting Z.Z.W. geconstateerd. Er was geen trek van sijzen langs de Wes-

telijke Noordzeekust tot Nederland toe, wel werd in Z.- en Z.W.-Nederland sijzentrek geconstateerd. De zijzen trekken vnl. in het binnenland; de trekweg is dus: Deense eilanden — Holstein — Hamburg — Z. Nederland. De trekweg der Baltische vogels ligt in het Z.O. van Mecklenburg; in N.- en W.-Mecklenburg vindt geen trek plaats.

Ring- en Huismus.

Van deze beide soorten werd altijd slechts een geringe trek geconstateerd. Ook in 1954 werd, evenals in de vorige jaren, een duidelijk tijdsverschil waargenomen tussen de eerste trek in het N.O. van het waarnemingsgebied (26-9) en de eerste trek in het Z.W. (3-10). Wij kunnen dus aannemen, dat vrij grote afstanden door deze soorten worden afgelegd. (*Dit zijn Zondagen! Red.*)

Geelgorz.

In 1954 werd een vrij slechte trek van geelgorzen geconstateerd. In heel Sleeswijk-Holstein, Hamburg, Mecklenburg, het eiland Hiddensee (Rügen), op de Noordzee-eilanden (o.a. op Helgoland) en ook in Z.O.-Nederland werden de waarnemingen verricht. De hoofdtrek vond op 10-10 plaats met 1377 ex. op een tiental posten. Door verschillende waarnemers werden zwermen rustende geelgorzen op de velden gezien. De trek duurde voort tot in December.

Boerenzwaluw.

Dit is een echte dagtrekker, die vnl. over landbruggen en langs kusten trekt. De Scandinavische vogels trekken over Fehmarn weg in de richting Z.Z.W. Meestal worden in Nederland weinig trekkende vogels waargenomen. In de herfst van 1954 was het aantal echter groter dan andere jaren. In Z.O.-Mecklenburg vond een sterke trek plaats, in W.-Mecklenburg geen trek.

De trek duurde van eind-Sept. tot eind-Oct. In Sleeswijk-Holstein viel de laatste trek op 30-10, in Mecklenburg op 28-10. In 1953 was de trek daarentegen reeds vóór half-Oct. geëindigd.

Wanneer we de gemiddelde temperatuur (om 13.00 uur) van 15-9 tot 15-10 nagaan,

dan blijkt, dat vanaf het Noorden van de Bothnische golf tot aan Hamburg deze in 1953 iets hoger lag dan in 1954. In 1953 was echter het temperatuur-verschil tussen Lulea en het Noorden der Bothnische golf en Hamburg gem. 7,4°, terwijl dit in 1954 slechts 2,9° bedroeg. Reeds meermalen is geconstateerd, dat vooral het temperatuur-verschil in een trekgebied invloed heeft op de neiging tot trekken. Dit was dus in 1953 in sterkere mate het geval dan in 1954. Hier komt nog bij, dat in 1953 de eerste koudegolf met nachtvorst en sneeuw op 6-8 Oct. inviel, terwijl dit in 1954 pas op 17-20 Oct. het geval was. Al veroorzaakt zo'n koudegolf niet direct het vertrek van alle aanwezige zwaluwen in N.O.-Scandinavië, zij doet wel het aantal insecten zodanig verminderen, dat de vogels wel moeten vertrekken.

Koperwiek.

De trek van koperwieken uit Scandinavië begint elk jaar doorgaans het eerst langs de Noordzee-kust bij Sleeswijk-Holstein. In de herfst van 1954 waren de vogels reeds op 26-9 bij de Elbe-mond aanwezig. Reeds op 1 Oct. verschenen de eerste vogels in Nederland bij Haarlem. de trek nam steeds toe: op 2 Oct. werden bij Blavanshuk op W.-Jutland 3 à 5000 ex. waargenomen.

Op 3-10 trokken de vogels over Helgoland, de N.O.-polder en Z.W.-Nederland. Op Fehmarn kwamen de vogels pas op 3-10 door en pas op 10-10 werden in de omgeving van Holstein en Lübeck koperwieken gezien. Wij zien dus hier weer een veel vroegere trek van de W.-Scandinavische vogels.

Ook kramsvogel en beflijster trekken veel vroeger langs de Westzijde van Jutland dan langs de Oostzijde van het Deense gebied.

Tortelduif.

Bij deze soort is de voornaamste trekweg juist die over Fehmarn. De trekrichting is Z. tot Z.W., zodat Oost-Friesland en Nederland weinig doortrekkers te zien krijgen. Het hoogtepunt van de trek viel begin-Oct.

Roofvogels.

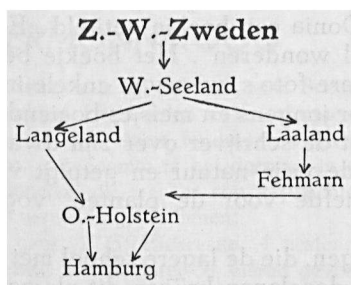
De roofvogel-trek vindt uitsluitend plaats over de Deense eilanden Langeland en

Laaland — Fehmarn — Oost-Holstein — Hamburg, dus via de Fehmarn-route. Voor de massatrek van roofvogels zijn de volgende factoren van belang:

1. de zonnestraling (die immers de thermiek veroorzaakt),
2. geringe windkracht,
3. goed zicht.

Deze voorwaarden waren in de herfst van 1954 slechts op enkele dagen aanwezig; op deze gunstige dagen vond zodoende een ware massatrek plaats.

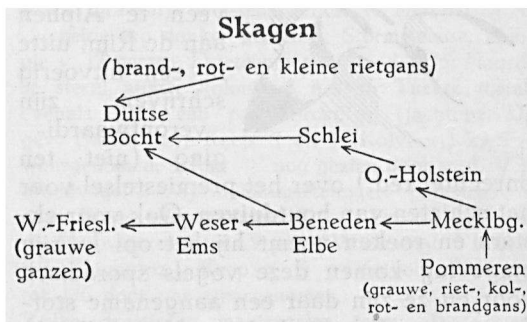
Na acht dagen met ongunstig weer en een harde wind, was 19-9 helder en windstil: in 1½ uur telde men bij Heiligenhafen 500 wespendienven! Hierna was het weer gedurende 12 dagen slecht. Op 2-10 opnieuw rustig en zonnig: bij Fehmarn werden 7000 buizerden en andere roofvogels geteld. Op 3-10 tussen Langeland en Hamburg op 14 posten 2090 buizerden. Op 9-10 vond nog een sterke roofvogeltrek plaats en hiermee was de trek van de Scandinavische buizerden practisch afgelopen. De hoofdtrekweg is dus:

Torenvalken-trek werd waargenomen van de Oostzeekust naar het gebied ten N. van de Elbe-mond. Hier bevindt zich een belangrijk overwinteringsgebied van torenvalken.

Ganzen.

De ganzentrek in het kustgebied van Noord- en Oostzee kan op de volgende wijze worden voorgesteld:

Zoals ieder jaar vertoonden de kleine rietganzen zich reeds midden-Sept. in het Noordzeegebied. Op 20-9 100 ex. bij Föhr, op 26-9 reeds 1000 ex. Van gevangen ex. waren twee ex. geringd op IJsland en één op Spitsbergen. Ook rotganzen werden op 26-9 reeds gezien bij Föhr en Blavanshuk, evenals rietganzen.

In 1953 trokken, wegens de reeds genoemde koudegolf, de ganzen al 14 dagen eerder door het Oostelijk deel van het waarnemingsgebied dan in 1954. Vooral de rietganzen, kolganzen en brandganzen, welke uit N.O.-Europa komen, arriveren altijd later in het overwinteringsgebied van de Duitse Bocht dan de soorten uit N.W.-Europa. Dit kunnen wij ook in Nederland constateren: de eerste ganzen zijn altijd grauwe ganzen, soms al begin Sept., terwijl de kol-, brand- en rietganzen veel later aankomen.

Bewerkt door A. MULDER

N. E. WATERSPREEUW